

חיים באוקסימורון: השתייכות לתחושת הניכור

אורנה שני

בתקופה שבה ריבוי הקולות או הרב-גוניות הם סוג של אידאל פוסט מודרני, עלול האדם לתהות בדבר תפקידה המכוון של החברה, שכן במהותה היא מגדירה "עובדות חברתיות" ומכשירה את החברים בה להיענות לאינטרס הכללי. אל תוך גישות אלו נכנס הפרט שעלול להתנכר אל קולו הייחודי ולהתרחק אל הקולקטיבי משום הצורך האנושי להיות שייך. האם אנחנו מודעים לדילמות אלו או שמא אנחנו חיים בכחש עצמי? ומהו הפתרון הפסיכולוגי והחברתי לערוב בין צורך המימוש האישי שלעתים מחייב התרחקות מהקבוצה, לבין הצורך להיות שייך.

המבטים הייחודיים של הפרט שרטייה תרבותית מהודקת סביבם, לעתים ממזגים בלי דעת את גבול חשיבתם העצמאית לתוך גבולות החברה. לעתים יש הבחנה מודעת ביניהם, אך זו נבלעת בפרדוקס היכולת להחזיק בשתי אמונות/רעיונות לוגיות שסותרות זו את זו ולהאמין בשתייהן בו זמנית. לכך קרא ג'ורג' אורוול (1999) double think. סוגיה זאת יכולה לסייע בהבנת התמונה הכוללת שלפיה אדם מקבל את ההכתבה החברתית, אך בה בעת אינו שוכח את שאיפותיו הסותרות. ביטויים של מצבים כאלו עלולים לפעמים לגלוש אל "האני השקרי", מושג פסיכולוגי שמכוון לניסיון להיענות לצרכים ולרצונות של אחרים כאילו היו שייכים ל"אני העצמי". במקרים אלו מוצא היחיד את עצמו פועל ומתנהל בניכור גמור לתכונותיו. ההיחלצות של האדם והשגתו את האוטנטיות, היפוכו של הניכור, כרוכה בהבנת המשמעות הסמויה של הסביבה והחיים, והיכולת להעלותה לתודעה. אותם המעטים שערים למשמעויות אלו, ינסו להתרומם מעל המחסומים כדי לבחור בתחושת השליטה של העצמי. גם אם תהא זו שליטה מדומיית, היא אות לתשווקה מכוונת עצמי. תשווקה לחיים, לתנועת האושר, ל"ארומה" האישית של כל אחד.

השליטה הזו תתקיים בזכות היכולת להסיר, עד כמה שאפשר, את מסורת ההסדרים החברתיים ולמצוא את דרכנו המיוחדת אל מחוצה לה. הקושי נובע מכך שככל שאדם חשוף יותר לרשות הציבור כך יכולתו להתנגד למוסר הציבורי, שקובע מהו המעשה הראוי שנכון לעשותו ואיך ראוי לחיות, קטן. האדם חשוף מפני שחייו מתנהלים בפרהסיה: גני ילדים, בתי ספר, צבא, ימי הולדת, בר/בת מצווה, חתונה, לידה, עבודה. אין כל אפשרות לחמוק מהקשר עם הסביבה החברתית ומניה וביה אנחנו לומדים להסתגל, להתאים. לשון אחר, אנחנו חיים בקונפורמיזם שדבק במטרונום החברתי שבנו ומחייב אותנו להשתלב בהרמוניה של המסורת החברתית שסובבת אותנו. מצב זה מצמיח בהכרח גון תרבות חדש למושג אינטימיות שבו יש לשאול מה הוא האישי כיום? לשם כך נכון להתחיל בנקודת הזמן הראשונה בחיינו שבה אנחנו בעלי תודעת העצמי, הרגע שבו האדם מבין את היותו נפרד ובעל קול פנימי משלו, יא זה ראשית הכרת המושג "אני" - והשם הפרטי שלי.

האדם הוא יצור חברתי כיוון שזה הפתרון ה"מתאים" ביותר, אולי הנכון ביותר כדי להיענות לאתגרים שהציבה לנו הסביבה הטבעית, וכנראה גם הטבע האנושי. לשון אחר, קיומה של החברה הוא תוצר של הצופן הגנטי שלנו לשרוד. היות שהיחיד הופך לפרט חברתי, התנהלותו באשר לעצמי תתקיים גם היא בתוך עולם התוכן של החברה - זוהי התרבות שהיחיד עוטה על עצמו כמסגרת היחידה, שדרכה ילמד להעריך את עצמו בכל מעשיו. הוא יתבונן בעצמו תמיד מבעד לאספקלריה החברתית, ומאותו רגע טחו עיניו מלראות את קיומו הפרטי.

תהליך ההאנשה, מלשון "הלאמת" הטבע האנושי, הוא תהליך של ניכור. כלומר, מונח כגון חברות מתאר את הפיכת הפרט מיחידה חופשית לנכס חברתי. כל חברה, בין אם עסקינן בקהילה סגורה, ובין אם בחברה המודרנית, מעצם הגדרתה, תכבול את הפרט אל חגורת הקודים התרבותיים שלה ותנכר בכך את היחיד מעצמו החופשי, מהאני שטרם הבשיל לפגוש את עצמו. בקהילה סגורה תכונותיו של הפרט יתהוו בהלימה לערכיה של החברה ולרגש הקולקטיבי וייתממו כפיקוח חברתי הדוק. בחברה המודרנית יא אותו עצמאי בהכרח נאמן לשרשרת האורגנית שמחזיקה את החברה (משמע בחברות מודרניות חלוקת העבודה יוצרת תלות הדדית של כל חוליה בחוליות הנוספות). במהותו הפונקציונלית הוא אינו מובחן מקודמו וכפוף למטרות השונות של החברה, כי זו נוהגת לארגן את חייו הציבוריים של האדם, למרות הקשר הרופף יחסית שלו לשגרה של החיים הקולקטיביים. הפרט יהיה שזור בחברה כטבעת המתלפפת בלולאות נוספות ליצירת השרשרת שעליה נשענת החברה כולה. זו הוויית חיים הנרקמת מתוך מעגלים חברתיים שמקיימים אותה.

בתוך מעגלים אלו מתקיים משא ומתן תמידי בין היחיד לחברה, על הלגיטימיות, המשמעויות והפרשנויות. גירץ סובר שמתחת קו מפרדי בין "מה שהוא טבעי, אוניברסלי וקבוע באדם, לבין מה שהוא קונבנציונלי, מקומי ומשתנה...הוא סילוף של המצב האנושי" (גירץ, 1990, 45). זאת משום שחד המה: הקבוע והטבעי מכילים את הפוטנציאל המקומי והמשתנה שהתרבות מגלמת ומתגלמת בתוכו. הווה אומר, התרבות היא ציבורית, מהות עצמאית אך מורכבת מיצירת היחידים כקבוצה, לפיכך היא בתוכנו אך גם מעבר לנו. היא, במובן מסוים, הגולם שקם על יוצרו. מחד, היחידים מבטאים את ערכיהם מבעד למבנה ולמוסד התרבותי, מאידך הם גם מתנגדים לאותו מבנה כשזה נעשה יציב ונטול מבטם האישי של הפרטים.

לכל איש יש שם: האמנם?

"...לכל איש יש שם

שנתנו לו המזלות

ונתנו לו שכניו

לכל איש יש שם

שנתנו לו חטאיו ...

לכל איש יש שם

שנתנו לו שונאיו

ונתנה לו אהבתו

לכל איש יש שם

שנתנו לו חגיו...

לכל איש יש שם

שנתנו לו תקופות השנה

ונתן לו עיוורוננו."

("לכל איש יש שם", זלדה מישקובסקי)

בן שבט כזה היה נולד ומרגיש שמהותו וכל חייו מתמצים בשמו (Maus, 1985). המקבילה ביהדות הוא השם כהן שעל פי האמונה הדתית נושא עמו גם היום תפקידים, זכויות (ברכת כוהנים והראשון לעלות לתורה) ואיסורים (להינשא לאישה גרושה ולהיכנס לבית עלמין).

מאז ימי הביניים ועד היום מדינות קתוליות ואורתודוקסיות מקיימות "ימי שמות", כלומר אנשים שנקראו בילדותם על שם של קדוש כלשהו, יחגגו מדי שנה את הולדתם יחד עם כל הילדים בעלי שם זה (גבריאלי, מיכאל, אלכסנדר ועוד) ויש מקומות שבהם יחוגו אותם אף ביתר תשומת לב מאשר את ימי ההולדת הפרטיים. הייצוג השמי, לפיכך, הוא מחווה לשייכות הקהילתית ולא תמיד מקרב את האדם לעצמו. וכך, גם כשנבחן את בחירת השמות בישראל החילונית, נמצא שהעובדה שזהו עניין אפנתי מסמלת שהרעיונות של רוח הזמן מקבלים הד גם בשמות.

רוח הזמן, או בלשון מקצועית ה"צייטיגייסט", הוא מושג שמייחד ומאפיין חברה בתקופה מסוימת והוא תוצר של הרגלים ומוסכמות שראשיתם תקשורת בין אנשים. התקשורת הזו, בבסיסה היא חוויה פרטית וככל שגדלה המעורבות בין הפרטים, גדל גם הקשר של הפרטים אל ה"חזרה החברתי", אל "אמנה חברתית" לגיטימית ומוסכמת. החזרה הזו מעצב מערכת יחסים קבועה עם האחר ועם המוסדות, כלומר, כל אדם ידע מה עליו לעשות כדי להיות שותף למשא ומתן החברתי הזה. ההיענות לדרישה של החברה לקחת חלק פעיל בגידול הילדים שלנו, לדרישה לקבל על עצמנו נורמות התנהגות, ללכת לעבוד, לקנות בית, ולהביא ילדים לעולם כנורמה מתווה חשיבה, מסמנת את הנתק והניכור מתוך שהיא נכנסת למסגרת ה"מוכן מאליו". מרגע זה ההיענות הזו אינה נבחנת עוד בשאלה האם התנהלותו של הפרט היא אמנם תוצאה של בחירה אישית, או שמא היא חותם תרבותי שפרץ את תחום הפרטיות, ואפילו אם בפוריות האישה עסקין – לכל הדעות עניין אינטימי שבין אדם לגופו.

פוריות האישה: אישית או ציבורית?

כל אישה דנה בנושא פוריותה עם רופאה אישית, והתיק הרפואי עובר "טופס טיולים" במסדרונות בית החולים דרך מי שעורך בדיקות שגרתיות עד שפרטיותה הופכת לציבורית. יתר על כן, החוק מגדיר כי הפסקת היריון, תיעשה בפיקוח המדינה. על פי חוקי מדינת ישראל על האישה להישאף אל מול ועדת רופאים שיכריעו אם לאפשר הפלת הוולד אם לא, ולא בדבר בריאות בלבד המדובר, אלא בעיקר בשאלת הלאמת האדם: חלק מהסיבות שבעטיין ניתן לבצע הפסקת היריון הן שטרם מלאו לאישה 18, או שהייתה לה עדנה בסמוך לתקופת בלותה והיא בת 40 שנה. אפשרות נוספת היא שהאישה רווקה, גרושה או אלמנה, שההיריון הוא תוצר של יחסים אסורים לפי החוק הפלילי ועוד. כלומר, חוקי המדינה והביורוקרטיה נכנסים לדלת' אמות ונוטלים את הזכות הלגיטימית להכריע גם באשר לפרטי והאישי ביותר, על פי אמות מידה מנוכרים לרצונה של האישה. מבחינה חוקית חירות האישה להכריע נחמסת ונגזלת.

הורות טבעית ופטרונויות חברתית

האישי והאינטימי הם סוג של חריגות אישיות מן הכוחות ההגמוניים שמעצבים אותנו וניסיון לברוח מלהיות השתקפות של אותם כוחות. לשון אחר, הטלת האדם אל תוך חברה עם סטים של ערכים קבועים, הופכת את הפרט לשיקוף מובלע של החברה עצמה. מימוש תכונותיו מחייבו לעקור את עצמו מתוך החברה, מפני שהוא נידון לרצות בחופש הזה ולהכיר את מהות ה"אני". ועל כן שואל גור-זאב: האם בכוחנו לשנות מושגים שבאמצעותם שולטים בנו ולהיות "מישהו" על פני "משהו"? (1999). אולם השאלה שיש לשאול צריכה ראשית לכול להתקיים בשדה הפרשנות המוסכמת של המושגים, או אז יוכל הפרט

לפי זלדה, השמות נבחרים בעיקר בהלימה לדעות הסובבים, ביניהם הציבור, השכנים, השונאים. למעשה השם שמכונן את הייחודיות שלנו, לעתים מלמד לא פחות על הסיפור שמספרת לעצמה החברה ועל המנגנון החברתי המוסדר שלה – מנגנון שמכוון לא פעם להקשר פוליטי ומעמדי. מעט מאוד אנשים מקבלים את שמותיהם כהד לתכונותיהם כפי שנהוג בקרב אינדיאנים רבים. אלה, בהלימה לאני המתפתח, מקבלים שלושה שמות שניתנים לנער מלידתו ועד בגרותו בניסיון לשקף את מהותו בצופן שמי; השם הראשון ניתן עם בכיו של התינוק ומייצג את הפוטנציאל. לאחר מכן, בטקס ההתבגרות, ועל פי תגובת הנער לטקס יוענק לו שם נוסף שמייצג את ה"מטרה", השם השלישי מתקבל "בטקס החניכה גילאי ה-20 כשהבחור יוצא לבדו לטבע למשך שבוע-שבועיים, ובמהלכו הוא אמור לראות חיזיון שקשור באיכויות העצמיות שלו וממנו ינבע השם החדש, שנובע מעצמיותו" (שלומות, 2007).

עקרונות, מי שיוצר שמות, קובע סעיד (2000) כאילו מגדיר מערכת סמלים ודימויים כדי לבסס שליטה. סעיד אמנם כיוון למושגים כלליים יותר, אך נראה כי גם באשר לשם הפרטי יש אדם בעל סמכות להגדרת שמות. במיתוס היהודי, כפי שנכתב במקרא, לאדם ניתן הכוח להעניק שמות לכל החיות כולל למי שנועדה להיות עזר כנגדו, חווה.

בימים קדומים תועדו גם חברות שבטיות שבהן היה נהוג לבחור לאנשים שמות מתוך מאגר קבוע ומצומצם, שהתקשרו על פי רוב למיתוס של יצירת השבט. השם קבע את אופיו ועיסוקו בחברה השבטית, את מקומו של האדם בטקסים השבטיים ושייך אותו במישרין לשרשרת שלמה של דמויות שקדמו לו, כשהוא משקף אותם כאספקלריה. מצב כזה ודאי שלא אפשר לפרט תחושה של קיום אינדיבידואלי, של עצמי פרטי או של הבדל כלשהו בין הפרטי לחברתי.

במובן האפשרות לחשוב על התקוממות. הפרוגרמה נבנית תוך שהיא מעניקה לצופים תחושת שוויון לכאורה (תכניות הריאליטי שם "כל אחד יכול", לחילופין "טרגדיות קורות לכולנו"), תחושת אושר (תכניות בידור שהצחוק בהן הוא סוג של קתרזיס) ועוד. באופן זה היחיד אינו רואה עצמו נבדל מאחרים בחברה, ואינו ער לפעולות הכוח המובלעות. כך נמנע ה"איום" שמא יתוודע הפרט לחוזה חברתי, שעל פיו האדם אינו אלא תוצר קולקטיבי. לכן גם לא יעסוק בביקורת חברתית, הקולקטיב מספק את צרכיו הכוזבים של האדם ונוצר אדם שמנוכר לעצמו (מרקס). אדם מנוכר יכול להיות גם אמן/ית שמביע מבעד לצורה ולאסתטיקה את עמדתו כלפי רעיונות ותכנים, אך כדי למכור את היצירות מתחייב האמן להתאים ל"אמירה" של הממסד האמנותי (מנהליות מוזאונים, אוצרי אמנות ועוד) ולהיות השתקפות חיה של רצונם וחיוורת של עצמו.

"פה קבור אינדיבידואל"

[מצבתו של סרן קירקגור]

מחד איננו מודעים למארג הכוחות שמפעיל אותנו, מאידך, התוודענו למושגי ה"הגשמה העצמית" בתקופה המודרנית. הפסיכולוגים ההומניסטים חיבקו את תהליך הקרבה של האדם לעצמו כחיפוש אחר הקסם האנושי בתוך עולם טכנולוגי ואפור. זהו תהליך של אינדיבידואליות שמשליך את הצורך בריעת הביטחון המזכה אותנו בהשתייכות לקבוצה, על מנת להתוודע ל"אני". תהליך זה הוא חשוב במיוחד סבורה וור (Ware 2012), שחקרה חרטות בחיים אצל חולים סופניים. רבים מאתנו נאלצים להדחיק את רגשותינו ולהסוות את הביטוי האישי בשל הרצון לחיות בשלום עם הזולת. באחרית ימינו אלו הבחירות שמעיקות על המצפון יותר מכול.

יעל ינאי, סופרת בראשית דרכה התראינה בעיתון **ידיעות אחרונות** האינטרנטי על אודות ספר ביכוריה, סוג של יומן אישי, ונזכרה ברגע שבו בישרה לילדיה שהחליטה להפסיק להתנכר לעצמה, "לפני כמה שנים אספתי את הילדים שלי לשיחה. הם היו בין גיל 6 ל-16. כל הארבעה, אמרתי להם במילים האלו: 'תקשיבו, נתתי לכם את עשר השנים הטובות של חיי. התמסרתי אליכם באהבה, ועכשיו אני מורידה הילוך בבית'". הסטטוס אימא אינו אמור להיות מוגבל לעיתות מסוימות, אך ינאי בועטת במוסכמות ומגלה טפח של צרכים שדוכאו. דא עקא שאי אפשר לאחוז בחבל בשני קצותיו בו זמנית כי מחד הצופן הגנטי שלנו - להיות יחד, הוא אש המלכה את הצרכים הקיומיים שלנו ומאידך אנחנו כמהים להתהוות מתוך העצמי.

זוהי ההתנגשות הבלתי אפשרית, אולי הפרדוקס שנוצר בין צרכיו החברתיים של האדם לבין נפשו הפרטית שהוא מבקש להגשים כשהוא נטול החברה, משום שהחברה היא מקור התייחסותו, מקור חוויותיו ותובנותיו. האדם, אומר טיילור (2011), הוא יצור דיאלוגי, לא מונולוגי. הקשר עם אחרים משמעותיים (הקרובים לי ומשפיעים עליי) ועם מי שמשמש לנו מודל חיקוי, פותח לנו פנורמה של משמעויות. בזכות המשוב מהם והדיאלוג אתם יכול אדם לגבש את זהותו האישית. ואילו אדם החי לעצמו ובשביל עצמו אינו זוכה להערכה שאותה למדנו לאמץ כאסמכתא לכישורינו, וכיצורים חברתיים אנחנו זקוקים לה. במרחב הסובייקטיבי הזה אדם יכול לאבד עצמו לשרירותיות, סובר טיילור. לנישה זו בדיוק נכנס בהצלחה גדולה המרחב הקיברנטי.

האינטרנט: פנימי מרושת

למרחבים הקיברנטיים יש הכוח המאחד של הדיאלוג עם האחר והמונולוג עם העצמי. המסגרת הדיאלוגית היא שמאפשרת לאדם לבחור בחירה משמעוית, שבה הוא נוקט עמדה אל מול הרב-גונית

לצמוח אל עצמו לעסוק במהותם של המושגים משום ששינוי מצריך הבנה שלהם. הווה אומר, כדי להגיע אל העצמי ולנטוש את המושגים תחילה עלינו להכירם. נמצא למשל, שבהנחות יסוד משותפות לחברה הישראלית כגון דמוקרטיה, שוויון והומניות אין הגדרה אחת שחובקת כול, ובאורח מתמיה לשון האקדמיה שונה במהותה מזו המונחלת לילדים ולילדות במערכת החינוך: הראשונה פילוסופית חוקית במסגרת סטריליזציה אקדמית (שוויון בין בני אדם), האחרת פוליטית מקומית ומשתנה ונלמדת בבתי הספר (שוויון בין יהודים).

לתוך המושגים האלו נכנס זוג הורים מודע, שמבקש לחנך את ילדיו על תורת ההומניות ומגלה שמשטרת מוחות חינוכית יוצקת בהם תפיסות המנוגדות לפרשנותם את המושג. יש שני שותפים בגידול הילדים הפרטיים: ההורים והמדינה. השותף הראשון יוצר משא ומתן מכוון חשיבה, השותף השני "מפקיד" את הידיעות (פריירה, 1981) אצל הילדים/ות ככלי קיבול בנקאי וככל שהילדים מכילים יותר ידע של המורים, כך הם מצטיינים יותר. חשיבה עצמאית במקרה זה אינה עניין להתדר בו והעימות הוא על זהות: בעוד שההורים מבקשים לבנות לילדים זהות ייחודית באמצעות השיח והדיאלקטיקה, מבקשת המדינה זהות והגדרה קולקטיבית באמצעות אינדוקטרינציה. מן ההורה נגזלת הזכות הבלעדית לחנך את ילדיו בהתאם לתפיסת עולמו ומכאן נובע ניכור משולש - ילד-הורה-מדינה, והפרטי והאישי נבלע אל הלא מודע. לרוב, מנגנוני הכוח של המדינה נספגים ונסתרים במלכות הגדולה ביותר של ה"מובן מאליו" שלובש פנים של "שקט תעשייתי", מכאן שאין מחאה אקטיבית של ההורים.

בתוך המבנה נמצאים המורים שאף כי מטרתם לייעל את התהליך החינוכי, בלי דעת הופכים סוכנים פדגוגיים של מדיניות מכוונת, שמכרסמת בחשיבות הביקורת החברתית של החינוך ובתפיסה הדמוקרטית בכללה ופוגעת בהן. בשיטה זו לומדים היסטוריה סטטית שרחוקה מהילדים/ות כרחוק מזרח ממערב. בשיטה זו מצוטט תמיד הסופר אורי אורלב בטקס יום השואה שמבקש "להזכיר לעולם מה קרה ומה לעשות כדי שדבר כזה לא יקרה שוב... לעולם" וכיצד לומדים זאת הילדים? יש בכך, יותר מכול, מחזוריות טקסטית לחיזוק השייכות והזיכרון הקולקטיבי של עם נרדף.

ככלל, המשא ומתן על סוגיות חברתיות, מתנהל ברוח של קרבה אישית ועניין תרבותי ורוחני משותף, זהו מפגש אדפטיבי יומיומי. התקשורת והשפה מאפשרות זאת משום היותן המפתח לעולם התרבות וסמליה שנושאים את המורשת התרבותית (משוויס, 1999). זו מעגנת בתוכה אורחות חשיבה, ערכים, סגנון חיים, דפוסי חיים ועוד. אלו הן האשויות שעליהן צומחים כוחן של מילים, והאינטראקציה המידית בין אנשים מושתתת על ידע משותף זה.

התקשורת: מקור לניכור

המידע מועבר לנו דרך תקשורת ההמונים (טלוויזיה, עיתונות, כתבי עת, מגזינים) שתפקידה הסימבולי הוא האפשרות להתחבר לקולקטיב ולהיות שייך. לפיכך, לאישה/מתל אביב, ירושלים או אילת שייך משותף מתוך היותם מסונכרנים תרבותית, והם יכירו מטבעות לשון בסלנג הישראלי כמו "כן ולא" של שמעון פרס, או "תסתכל לי בעיניים" של איציק מרדכי, או "הזקנה במסדרון" של אהוד ברק, כחלק מהיותם צרכנים שווים בפני מעצבי הדעת וסדר היום הציבורי.

בחברה המודרנית שמעלה על נס אמות מידה של נאורות, שבה האדם מתיימר להיות מישוהו על פי חירותו הפנימית, משגשגת גם תעשיית תרבות עצומה, שלדברי אדורנו והורקהיימר (1993), מדכאת את החופש לחשוב. הם סברו שאמצעי התקשורת אינם אלא כלי בידי השלטון, שפרוגרמה מובנית מתקיימת בתוכם כדי לאפשר "שקט תעשייתי",

מקורות

אדורנו, הוריימר. (1993). "תעשיית התרבות: נאורות כהונאת המונים". בתוך: **מבחר אסכולת פרנקפורט**. הוצאת ספריית הפועלים: תל אביב.

אורול, ג'. (1999). **1984**. הוצאת עם עובד: תל אביב.

גור-זאב, א. (1999). "גלות הרוח והחינוך-שכנגד ו"הערות על החינוך בשעה זו". בתוך: גור-זאב, א. **פילוסופיה, פוליטיקה וחינוך בישראל**. חיפה: אוניברסיטת חיפה והוצאת זמורה ביתן, עמ' 11-56.

גירץ, ק. (1990). **פרשנות של תרבויות**. ירושלים: הוצאת כתר.

טיילור, צ'. (2014). **מועקת המודרניות**. ירושלים: הוצאת שלם, תרגום: זייץ, פ.

משונים, ג'. ג'. (1999). **סוציולוגיה**. תל אביב: הוצאת האוניברסיטה הפתוחה, תרגום: שדה, י.

סעיד, א. (2000). **אוריינטליזם**. תל אביב: הוצאת עם עובד ומרכז חיים הרצוג לחקר המזרח התיכון והדיפלומטיה.

פריירה, פ. (1984). **פדגוגיה של מדוכאים**. תל אביב: הוצאת מפרש.

שלומות, ע. (2007). "לכל איש יש שם: בחירת שמות. הדרך של האינדיאנים והסניאסים". **חיים אחרים**, 16.1.2007.

Durkheim, E. (1997) [1951]. *Suicide: A study in sociology*. New York: The Free Press.

Mauss, M. et al. (1985). *The category of the person: Anthropology, philosophy, history*. Cambridge: Cambridge University Press.

Ware, B. (2012). *The top five regrets of the dying: A life transformed by the dearly departing*. Carlsbad, CA: Hay House.

של העמדות, השאיפות והטעמים שאתם הוא מתכתב. הרשתות חברתיות שהגדולה והעיקרית שבהן היא הפייסבוק, שהקים מארק צוקרברג בשנת 2004, הן מניפולציות על דרכי האינטראקציה שאנשים מקיימים במרחבים קבועים: בסביבת המגורים, בתנועות נוער, בצבא, בעבודה, באקדמיה. כך יצר צוקרברג בלי דעת הזדמנות חדשה לפתור את הצורך האנושי להיות "שייך" בחברה הפוסט-מודרנית, ועם זאת להכיל את יחודיותו של הפרט.

זו יציאה לעולם בנוסח חזון הכפר הגלובלי באופן מוחשי לכאורה, משום שזו אינה מאפשרת רק צפייה במידע ובמתרחש אלא גם החלפת דעות, התכתבות בין אנשים הממוקמים באתרים שונים ומרוחקים זה מזה, היכרות עם הצד האחר. קיומו של האינטרנט שטש וביטל פרמטרים כמו רקע ומצב סוציו-אקונומי והרחיב את את מושג הקהילה לממד אחר. השימוש באינטרנט מאפשר הסרת מסכות שהפרט נזקק להן במפגשים גשמיים, וגם מעלה את היתרון של הבלתי נראה. עובדה זו מקלה על האפשרות לשתף ולחוות חוויות אינטימיות ביותר עם אחרים ולפצות על הצורך בחברה פיזית.

שיתוף באינטרנט היה למכשיר שדרכו כלונו מייעצים, "פסיכולוגים" ממקום נקי וטהור חברתי עם יכולת פרגון מעצימה, ללא מועקה או תסכול, ללא שיקולים פוליטיים, אסטרטגיים וללא קנאה. הפרט לא נאלץ לפעול על פי אמות מידה של בני מעמדו החברתי, הכלכלי ולא יסקלו אותו מוסרית בהתאם לקודים ונורמות משום שאין ערכים מוחלטים, אלה משתנים בין קבוצות עניין. כמו כן יש באפשרותנו, בכל רגע נתון, להקיש על המקלדת ולשנות זהות, לארגן 1000-300 חברים חדשים בלי שניכנס למכונת וניסע למקום חדש, בלי לעבור דירה, הכול תוך לגימה מכוס הקפה של הבוקר וישיבה אל מול הצג המרצד. הפרט יכול להחליט להסיר את המסכה החברתית שהוא נדרש לה כדי להציג אני מושלם מוסרית, לא לפרוע שום חוב חברתי, להיוותר "אני" ללא הצורך להישאר אנונימי. במילים אחרות, יש לנו היכולת להתעלם מהמטרונום החברתי, מהמסורת החברתית ולפגוש, בזכות המגשר הטכנולוגי, את האני בהתהוות תוך נטילת חירות ובחירה. יתרון נוסף מקהילה שמלכדת בין אנשים, קבע דיורקהיים (1997), הוא הפחתת הסיכון להתאבדויות. שהרי הישרדות אנושית מחייבת חברה, כך הצורך האנושי עיבד גרסה מחודשת לכיחד, מבעד לבררת המחדל הטכנולוגית.

סוף דבר, הניכור מתקיים בכל צומת בחיינו החברתיים משום שהפקרנו את עצמנו בתוך "המובן מאליו" התרבותי שבו אנחנו שותקים. זהו ניכור מהחירות שלנו להיות "אנחנו", ואנו מתפקדים כמי שגזר על עצמו בפרדוקס החיים את התרבות שמיטיבה לטפח את האיזון החברתי, תוך שהיא מעלימה ומלאימה את האדם בתוכה. כך הופקדה הסמכות ההורית בידי המוסדות, כך גם מצאנו עצמנו חסרי אונים אל מול האפוטרופוס השלטוני שבמסגרתו נכרתו כל סוגיות היחסים הבין-אישיים. למאגרי הכוח הללו נוספו גורמים שהולכים בתלם השואף לנהל את החיים האישיים שלנו - אלו הם המוסדות הכלכליים, שגם מחוץ לשעות העבודה ועם השלט הרחוק (טלפון נייד ורכב של העבודה), מנכסים אותנו לעצמם. על אף כל זאת, הצורך להמשיך ולהילחם כדוד בגוליית מסמל את הגלום בד.ג.א שלנו, ויקיים האדם, כדרכו של האקר, את הפרצות שדרכן יוכל לבטא ולחתום את מהותו. החלון שמאפשר זאת הוא הצמיחה של העולם הווירטואלי והיכולת לשוחח, להיפגש, לשתף, להקשיב ולייעץ. זהו החלון שהיה למענה לבדידות האנושית ולצורך לחפש אחר מפלט אצל האחרים אגב התעלמות מהגדרות חברתיות. אילולא זאת היינו מתנהלים כזרים בתוך חיינו.